

СТАРОДУБОВ О. С.,
здобувач кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 348.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.54>

ЩОДО СТРУКТУРИ ТАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Процес розслідування кримінальних правопорушень являє собою досить складний різновид діяльності, регламентований положеннями кримінального процесуального законодавства та детермінований потребами кримінального судочинства щодо встановлення обставин злочинної події та формування міцної доказової бази. У зв'язку із цим під час його здійснення перед слідчим постає ряд завдань різної складності, що потребують вирішення шляхом застосування різного виду законодавчо дозволених засобів та методів. Чим вищий рівень складності таких завдань, тим вища вірогідність того, що їх вирішення потребує застосування комплексу взаємопов'язаних засобів – тактичної операції. У статті проаналізовано підходи вітчизняних учених-криміналістів щодо визначення структури тактичної операції, а також розуміння даної наукової категорії. Досліджено такі підходи до визначення структури тактичної операції, як: ідея щодо необхідності розглядати структуру тактичної операції в динаміці й статично, виокремлюючи два взаємозв'язані блоки – атрибутивний та функціональний; ідея триетапної будови тактичної операції (стадія підготовки, стадія реалізації, завершальна стадія) із виділенням підетапів; ідея визначення структури тактичної операції через призму технологічного підходу. Надано авторське визначення поняття «тактична операція» як ситуаційно зумовленого алгоритмізованого засобу вирішення складних тактичних завдань, що проводиться шляхом реалізації комплексу взаємопов'язаних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій, оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних, інформаційно-аналітичних та організаційних заходів, об'єднаних спільною метою, ресурсним забезпеченням та централізованим керівництвом і управлінням. Визначено систему елементів, що утворюють її структуру, та обґрунтовано місце процесуальних дій, оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних, інформаційно-аналітичних та організаційних заходів у ній.

Ключові слова: тактична операція, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, досудове розслідування, тактичні засоби, тактичне завдання.

Starodubov O. S. About tactical operation structures

The process of investigating criminal offenses is a rather complex type of activity, regulated by the provisions of criminal procedural legislation and determined by the needs of criminal justice to establish the circumstances of a criminal event and form a solid evidentiary base. In this regard, during its implementation, the investigator is faced with a number of tasks of varying complexity that require solution by applying various types of legally permitted means and methods. The higher the level of complexity of such tasks, the higher the likelihood that their solution requires the use of a complex of interconnected means – a tactical operation. The article analyzes the approaches of domestic forensic scientists to determining the structure

of a tactical operation, as well as understanding this scientific category. The following approaches to determining the structure of a tactical operation are studied: the idea of the need to consider the structure of a tactical operation in dynamics and statics, distinguishing two interconnected blocks – attributive and functional; the idea of a three-stage structure of a tactical operation (preparation stage, implementation stage, final stage) with the allocation of substages; the idea of defining the structure of a tactical operation through the prism of a technological approach. The author's definition of the concept of "tactical operation" is given as a situationally determined algorithmic means of solving complex tactical tasks, carried out by implementing a complex of interconnected investigative (search), covert investigative (search) and other procedural actions, operational-search, control-audit, information-analytical and organizational measures, united by a common goal, resource provision and centralized management and control. The system of elements that form its structure is determined, and the place of procedural actions, operational-search, control-audit, information-analytical and organizational measures in it is substantiated.

Key words: *tactical operation, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, pre-trial investigation, tactical means, tactical task.*

Вступ. У структурі окремої криміналістичної методики важливе місце посідають положення, які стосуються проведення тактичних операцій. Відзначимо, що усі елементи окремої методики є логічно взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою. У зв'язку із цим визначені в рамках типових слідчих ситуацій тактичні завдання підлягають вирішенню за рахунок проведення як окремих слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, так і їх комплексів у формі тактичних операцій. В.М. Шевчук підкреслює, що чим вищий рівень завдання розслідування, тим більш складний комплекс дій необхідно провести для його вирішення [9, с. 250]. Тобто у ході здійснення розслідування кримінальних правопорушень перед слідчим постають завдання різного рівня складності, які не завжди вдається виконати за рахунок проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Тому виникає необхідність їх проведення у формі певного складного комплексу, який вимагає чіткого розуміння елементів, що його утворюють, а також логіки їх взаємозв'язку та послідовності реалізації.

До дослідження проблематики сутності та структури тактичних операцій при розслідуванні різних видів кримінальних правопорушень у своїх наукових працях зверталися такі вітчизняні вчені-криміналісти, як О. Ю. Абакумов, Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, Ю. О. Гресь, В. О. Гусєва, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, О. А. Самойленко, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, Д. М. Цехан, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, В. В. Юсупов та ін. Слід зазначити, що дискусії щодо структури тактичних операцій та їх місця у системі криміналістичних положень точиться й до тепер. Це обумовлено тим, що між діяльністю з розслідування кримінальних правопорушень та злочинною діяльністю існує нерозривний зв'язок. Відповідно ускладнення та удосконалення форм і методів злочинної діяльності безпосередньо впливає на організацію та здійснення розслідування. Тому розробка положень щодо проведення тактичних операцій потребує постійного перегляду та оновлення із урахуванням як сучасних можливостей правоохоронних органів, так і специфіки протиправної діяльності злочинців до та після вчинення кримінально караних діянь.

Постановка завдання. Враховуючи зазначене, метою даної статті є формування авторського розуміння поняття «тактична операція» та її структури.

Результати дослідження. У криміналістичній літературі пропонується розглядати структуру тактичної операції в динаміці й статично, виокремлюючи два взаємозв'язані блоки: атрибутивний та функціональний.

Атрибутивний блок розкриває морфологічну, композиційну будову тактичної операції, наявність відповідних компонентів, та функціональний, який характеризує специфіку зв'язків між компонентами в ході реалізації тактичної операції.

В рамках атрибутивного блоку пропонується виділяти такі компоненти, як «суб'єкти (учасники), засоби та ресурси. Суб'єкти (учасники) – це особи, які безпосередньо беруть участь у підготовці, забезпеченні і здійсненні тактичної операції: слідчий, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів, конфіденти, співробітники спеціальних підрозділів, дільничні інспектори, спеціалісти криміналісти, судові медики та фахівці інших галузей знань, що залучаються до кримінального провадження, а також допоміжно-технічний персонал та представники громадськості та ін. До засобів тактичної операції входять: а) слідчі (розшукові) дії; б) негласні слідчі (розшукові) дії; в) інші процесуальні дії у структурі операції, що охоплюють дії тих осіб, які проводять розслідування, регламентовані процесуальним законом, але не охоплюються терміном «слідчі (розшукові) дії»; оперативно-розшукові заходи; перевірочні заходи (ревізійні, контрольні), спрямовані на збирання інформації, необхідної для виявлення ознак кримінального правопорушення й обґрунтованого прийняття рішення про внесення цієї інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ресурсами тактичної операції є кадри, технічні, транспортні та інші засоби, які є у розпорядженні слідчого, судді, і якими вони можуть скористуватися за необхідності, а також наявність часу, виходячи з невідкладності проведення тактичної операції.

Функціональний блок розкриває специфіку тактичної операції, її розвиток і охоплює шість послідовних взаємозв'язаних етапів: 1) аналіз і оцінка слідчої (судової) ситуації; 2) постановка тактичного завдання і визначення мети тактичної операції; 3) прийняття рішення про проведення тактичної операції; 4) створення моделі операції та програми її реалізації; 5) здійснення тактичної операції; 6) оцінка досягнутих результатів» [4, с. 235-236].

Можемо зробити висновок, що розглядаючи структуру тактичної операції у статистичній та визначаючи елементи атрибутивного блоку науковці, фактично, визнають її специфічним видом діяльності, якому притаманні усі основні елементи діяльності. В подібному ключі висловлюється й Л.В. Полуніна, яка до системи елементів, що утворюють структуру тактичної операції, відносить: мету, суб'єкта, об'єкт, умови, засоби та способи досягнення мети [5, с. 162]. Такий підхід до розуміння структури тактичної операції, на нашу думку, носить цінність у контексті наукової розробки теоретичних основ планування та організації тактичних операцій.

Що ж стосується дослідження структури тактичної операції у динаміці та визначення елементів функціонального блоку, то тут мова йдеться про опис алгоритму реалізації тактичної операції.

Подібною позиції притримується Р.Л. Степанюк, який зазначає, що розроблені в рамках окремих криміналістичних методик типові тактичні операції являють собою визначені на підставі узагальнення слідчої практики алгоритми дій слідчого, спрямовані на вирішення проміжних завдань, що виникають на певних етапах розслідування у типових слідчих ситуаціях [7, с. 31].

Дещо інакше до вирішення досліджуваного питання підходить В.С. Богачук, який пропонує у структурі тактичної операції виділяти три стадії, кожна з яких має свої підетапи. Так, вчений визначає наступні три стадії розвитку тактичної операції: стадію підготовки (яка включає етап побудови й вивчення уявної моделі сформованої слідчої ситуації; етап визначення тактичних завдань; етап ухвалення рішення про необхідність проведення тактичної операції й розроблення її програми; етап вжиття заходів із забезпечення програми тактичної операції на стадії її підготовки); стадію реалізації (яка включає початковий, проміжний та завершальний етапи); завершальну стадію [2, с. 192-193].

Ю.О. Гресь пропонує розглядати тактичну операцію як певну форму реалізації слідчої діяльності, якій притаманний технологічний характер з огляду на особливості внутрішньої структури тактичної операції та специфіки зв'язків між діями, що утворюють її систему. На прикладі тактичної операції «Перевірка показань свідка» вчена наводить приклад

технологічної моделі, у структурі якої виділяє: «підготовчу стадію (аналіз та оцінка слідчої ситуації; аналіз та оцінка інформації, отриманої у ході проведення допиту свідка; зіставлення даної інформації з результатами допитів інших осіб (свідків, потерпілого, підозрюваного); визначення тактичного завдання; визначення мети тактичної операції; прийняття рішення про проведення тактичної операції; побудова моделі тактичної операції та програми її реалізації; визначення суб'єктів реалізації окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; забезпечення системи всіх необхідних техніко-криміналістичних, технічних та інших засобів); робочу стадію (вчинення комплексу як одночасних, так і послідовних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів); завершальну (оціночну) стадію (поетапний аналіз та оцінка результатів кожної окремої слідчої дії та оперативно-розшукового заходу; узагальнення результатів усіх проведених слідчих дій; аналіз та оцінка результатів проведення тактичної операції)» [3, с. 175-176, 181-183]. На нашу думку, дискусійним є віднесення поетапного аналізу та оцінки результатів кожної проведеної окремої слідчої (розшукової) дії та оперативно-розшукового заходу саме до завершальної стадії, адже результати проведення кожної слідчої (розшукової), негласної слідчої (розшукової) дії чи реалізації оперативно-розшукових чи інших заходів безпосередньо впливають на організацію та проведення подальших. Тому, відповідно, аналіз та оцінка результатів здійснення кожного елементу тактичної операції повинні відбуватися на поточний момент їх фактичного завершення, адже отримані результати та здобута інформація можуть вплинути на слідчу ситуацію, і відповідно – на проведення подальших дій та заходів, що входять до структури тактичної операції.

Погоджуємося із В.М. Шевчуком з приводу того, що «визначення структури як форми віддзеркалення внутрішньої будови і порядку функціонування компонентів-складників, оптимальне наповнення цієї структури і вміле формування її архітекτονіки є важливою і необхідною умовою успішного застосування тактичних операцій» [8, с. 328]. Я.О. Соколова досить слушно зазначає, що визначальною особливістю тактичної операції як тактико-криміналістичного засобу є його існування саме як «цілісного комплексу взаємопов'язаних, заздалегідь визначених, погоджених між собою, скоординованих і цілеспрямовано здійснюваних у найбільш оптимальній послідовності дій відповідно до спеціальної програми» [6, с. 70].

Традиційно до структури тактичної операції включають: слідчі (розшукові) дії; негласні слідчі (розшукові) дії; процесуальні дії, які вчиняються суб'єктами здійснення розслідування відповідно до положень КПК України, але не охоплюються поняттями С(Р)Д чи НС(Р)Д; оперативно-розшукові заходи; інші заходи організаційного, інформаційно-пошукового чи перевірконого характеру, спрямовані на забезпечення реалізації тактичної операції у цілому та обґрунтування прийняття тактичних та процесуальних рішень.

П.Д. Біленчук поряд з названими до структурних елементів тактичної операції пропонує включати, також, організаційно-технічні засоби, документальну ревізію, заходи щодо використання засобів масової інформації та допомоги громадськості, заходи виховного впливу слідчого на осіб, залучених у коло кримінального судочинства, передбачені нормативними актами МВС України, заходи охорони громадського порядку, що здійснюються в рамках тактичної операції [1, с. 28-29], що видається досить доречним.

На нашу думку, в рамках аналітично-інформаційного забезпечення реалізації тактичних операцій у сучасних умовах важливим є звернення до усіх можливостей пошуку та роботи з інформацією, що міститься у відкритих базах даних та не потребує окремого санкціонування. Встановлена у ході здійснення такої розвідки інформація може бути досить важливою у контексті прийняття тактичних рішень як щодо особливостей проведення тактичної операції у цілому, так і реалізації окремих її етапів.

Висновки. Тож, тактичну операцію слід розглядати як ситуаційно зумовлений алгоритмізований засіб вирішення складних тактичних завдань, що проводиться шляхом реалізації комплексу взаємопов'язаних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій, оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних,

інформаційно-аналітичних та організаційних заходів, об'єднаних спільною метою, ресурсним забезпеченням та централізованим керівництвом і управлінням.

У залежності від особливостей тактичних завдань, на вирішення яких спрямоване проведення тактичних операцій, до їх структури можуть входити як однойменні, так і різно-йменні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, реалізація яких нерозривно пов'язана, а у переважній більшості випадків – безпосередньо обумовлена, – попереднім та паралельним здійснення оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних, інформаційно-аналітичних та організаційних дій і заходів. Проведення зазначених дій та заходів обумовлені не лише необхідністю збору орієнтуючої та доказової інформації, організацією та належним санкціонуванням дій працівників правоохоронних органів, але й необхідністю нейтралізації злочинної протидії розслідуванню та попередженням учинення нових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П.Д., Гель А.П., Семаков. Г.С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 512 с.
2. Богачук В.С. Тактична операція як комплексний тактичний засіб розслідування підроблення грошей. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 190-193. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/522789.pdf>
3. Гресь Ю.О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 255 с.
4. Криміналістика: підручник у 2 томах. Т. 1 / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
5. Полуніна Л.В. Особливості проведення тактичних операцій при розслідуванні злочинів, пов'язаних із посяганням на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 37. Р. 161-165.
6. Соколова Я.А. Розслідування викрадення людини: типові тактичні операції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 69-73.
7. Степанюк Р.Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харківський національний університет внутрішніх справ: Харків, 2012. 40 с.
8. Шевчук В.М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 318-328.
9. Шевчук В.М. Тактична операція як різновид тактико-криміналістичних комплексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2013. № 5. С. 248-252.

